

{ koaderno } Amagoia Mujika Telleria

Zer usain dauka beldurrak?

Mediterraneoko uretan baldintza oso eskasetan nabigatzen saiatzen diren pertsona errefuxiatuen ontziak erreskatzten aritzen den batek kontatu dit. Batzuetan, ilunpetan, ontzi horiek ikusi baino lehen usaindu egiten dituzte. Oso usain berezia dute, sarkorra, ahaztezina. Pixa, kaka, gasolina, izerdia, kresala... hor sortzen den nahasketa zaila da deskribatzen. Erreskatean aritzen den profesional horren hitzetan, «beldurraren usaina» da. Izan ere, zer usain dauka beldurrak?

Sekulako zirrara sortu dit kontaketak. Beldurra zer den ondo jakin behar du bueltarik gabeko bidaia ikaragarri hori abiatzen duenak. Imajinatzen dut behin abiatuta, aurrera segitzea beste aukerarik ez duela, aurrera eta aurrera. Eta seguru naiz oso jakitun dela bidaia horretan dena galdu dezakeela, baita duintasuna ere. Duintasuna, batez ere.

Erreskateko ontzietan ur freskoa ematen diete, dutxa bat, osasun arreta, arropa garbia, jateko zerbait eta pixka batean egoteko toki bat. Finean, arnasa hartzeko tarte bat; bidaia ez baita bukatu, hasi baino ez da egin. Itsasoko zeharkaldi prekario hori gogorra da, baina gero datorrena ez da samurragoa.

Pablo Casado, Alderdi Popularreko buru berria, ikusi dut lurra zapaldu berri duten pertsona migratzaileen alboan argazkia ateratzen. Zein eta Pablo Casado, «denentzat paperik ez dagoela» eta mugetan «neurri zorrotzak» jarri behar direla esan duen tipo bera. Irribarretsu agertu da argazkian bi gazte beltzen ondoan, «ni ere pertsona naiz» eta «ontasunaren balio guztiak ez dira ezkerarenak» esanez. Hortxe, errefuxiatuen krisiaren oinarrian dauden bi gako garrantzitsu: pertsonak eta ontasuna.

Denok gara pertsonak. Baina, maila bereko pertsonak al gara? Zer iritzi duzu, Pablo? Egunotan sarean ikusi dudana bideo batean, Madrilgo metroan emakume batek ez dio uzten haur bati bere ondoan esertzen,

«ez delako espainola». Zorionez, metroko bidaiari talde batek bere jarrera lotsagarria dela esaten dio. Baina ez zait iruditzen emakume hori iritzi aldarazi dutenik. Metrora igo eta jaitsi, iritzi berarekin egin duela esango nuke: «guri lana kentzera datoz; terroristak dira; ez dira gure ohituretara moldatzen; laguntza sozialetatik bizi nahi dute; oso arraroak dira; ilegalak dira; ezjakinak; batzuk onartuz gero, masan etorriko dira besteak atzetik...».

Alegia, Pablo Casadok eta beste askok benetan pentsatzen dutena metroko aulkian lasai ederrean eserita dagoen emakume horren ahotik ateratakoa da. Tira, ez omen dira pertsona txarrak eta pixka batean lagunduko omen diete, ontasunarekin izenean. Adibidez, zure etxe ondoan abandonatuta utzi duten katuari esne pixka bat eman diezaiokezu egun pare batez. Baina, gero, ospa egin dezala zure bistatik, ezta? Bestela egunero gogorraziko dizu bere abandonatu

Makina bat lan egin behar da denok kabitzeke moduko jendartea josten. Baina ez azaletik josia, orratza ondo barrura sartuta baizik, arrazismoaren babak orratzarekin lehertu eta azala berrituta

egoera eta, akaso, gaizki sentiaraziko zaitu. Horrelako zerbait behar du izan ontasun klase horrek.

Ontasunak, baina, ez du arazoa konponduko. Lehen urratsa, eskubide guztiak dituzten pertsonak ikusten hastea izango da. Eta ez da erraza izango. Lan asko egin beharra dago, norabide guztietan, baita alderdi politikoen mezuetan ere.

Hortik aurrera, makina bat lan egin behar da denok kabitzeke moduko jendartea josten. Baina ez azaletik josia, orratza ondo barrura sartuta baizik, arrazismoaren babak orratzarekin lehertu eta azala berrituta. Ez dago beste biderik, hau ere bueltarik gabeko bidaia bat da-eta. Eta gure beldurrak usain bera du. •

Argazkiak: JAIZKI FONTANEDA | FOKU

«6oko hamarkada erein aroa izan zen; gerora etorritako gauza asko orduan botatako hazitik sortu ziren»

Euskaltzale eta historiazale su-
tsua da. Jaiote-
rria duen Oñati-
ren historia
memorian ondo
jasoa du, zorroz-
tasun eta ze-
haztasun harri-
garritz. Jakintza
umila da berea.
Horregatik, az-
toratu samar ibi-
li da Oñatin
ekain hasieran
egin zioten
omenaldiarekin.
«Egun baka-
rrekoa zela uste
nuen eta ur-
duri jarri nint-
zen. Pentsa aste-
beteko omenaldia
zela jakin
nuenean!». Poza
eman dio, hala
ere, hainbeste
maite duen
herriaren maitasuna
bueltan jaso izanak.

Oñatiko Kalezahar-
rean jaio zen, gurasoak
baserritarrak zitu-
en arren. Aleman
Filologia ikasi zuen
Deustuko eta Mun-
ster-eko (Alemania)
unibertsitateetan.
Bergarako Aranzadi
ikastolan hiru urte-
z irakasle aritu eta
gero UNEDeko Euskal
Kultur departamen-
tuan beste 20 bat urte-
z jardun du. Lakua-
ko Kultura Sailean
ere lan egin zuen
urtebetez. Ondoren,
Oñatiko Mondragon
Unibertsitatean
irakasle izan da
erretiroa hartu arte.
Lan ibilbidearen
parean, beste mila
saltsatan aritu da.
Bere hitzetan, «euskar-
aren literaturaren
historia izan da

JERARDO ELORTZA EGAÑA

HIZKUNTZALARIA ETA HISTORIALARIA

Oñatiko eta Euskal Herriko historiaren
artxibo bizia da. Hainbeste ezagutzen eta
maite duen herriak omenaldia egin dio.

Amagoia Mujika Telleria

nire gai kutunena. Baina, etno-
grafia, soziolinguistika... beste
mila gauza ere landu ditut. Be-
harbada, gehiegi, baina gure
belaunaldiari arlo askotan sar-
tzea egokitu zitzaigun. Hala
ere, idatzi dudana %90etik gora
euskaraz idatzi dut».

Oñatiko artxibo bizi-bizia za- ra, eta baita Euskal Herrikoa ere. Nondik dator kizu ingu- ratzen zaituen munduareki- ko jakin-min hori?

Ni kalean jaioa naiz, nahiz eta
gurasoak baserrian jaioak
izan. Ama Euskal Herri-
tik kanpo ibili zen lanean;
Zaragozan, Madril-
en... Aita, baserritarra
zen arren, industria
munduan ibili zen.
Irakurtzeko zaletasuna
txikitatik izan dut. Aita
ere zalea zen, gure etxean
egunkaria egunero hartzen
zen. Soldaduska garaian
gaixotu egin zen gure aita,
pleuresia harri-
patu zuen –nahiko gaixotasun
larria zen garai hartan– eta
urtebete eman zuen senide
bartzuen etxean, Elosuan
–Bergara eta Azkoitia artean–,
hango haizeak senda zezan.
Han asko irakurri zuen;
bertso mordoa ikasi zuen,
bai euskaraz eta bai gaztelaniaz,
eta gustatzen zitzaion
hori guri transmititzea.
Etiket jaso nuen nik zaletasun
hori. Garai hartan, baina,
liburu askorik ez zegoen.

1957. urtean Oñatiko
historiari buruzko liburu
bat atera zuen. Nik erosi
nuen lehenengotariko liburu
hura izan zen, 13-14 urte
nituela. Erosi eta irakurri
egin nuen. Oñatirekin
dudan lotura aspaldikoa
da, beraz. Eta historiaren
zaletasuna ere oso gaztetatik
hasi nintzen lantzen.

Euskara izan da zure bizitzako ardatzetako bat.

Hamahiru urte nituela
seminarioa joan nintzen
Saturna-

ranera. Ez dakit kasualitatez edo, baina euskal munduan sartu nintzen. Ez han bereziki euskaltzetasuna zegoelako, baina bai Oñatin baino gehiago. Gogoratzen naiz kantu bakarra ikasi genuela euskaraz, Antzuolakoa zen irakasle bategen erakutsia.

Gure ume garai hartan mutikook oraindik euskaraz egiten genuen kalean. Neskak, nahiz eta euskaraz jakin, gaztelaniaz egiten hasi ziren. Guk hori ikusten genuen arrebarekin. Baina mutilen artean ere laster etorri zen aldaketa. Gure hurrengo belaunaldia gu baino erdaldunagoa izan zen. Orain 50-60 dituztenek, gaztelaniaz egiten zuten. Gure belaunaldiak gehiago eutsi zion euskarari. Ezagutu genuen zigor garaia euskaraz egiteagatik, baina ez hain gogorra.

Etxean, berriz, arreba hasi zen gurekin gaztelaniaz egiten; gurasoei euskaraz egiten zien eta, anaiei, gaztelaniaz. Jorera hark, baina, ez zuen asko iraun, laster bueltatu ginen euskaraz egitera.

Giro hartan iritsi nintzen Saturraranera. Esaten da seminarioak eta komentuak euskararen babeslekuak izan zirela. Tira, agian bai, baina ez haietan ezer berezirik egiten zelako, handik kanpokoa basamortu hutsa zelako baizik. Basamortua zen eta, gainera, batzuetan kontrako giroa ere bazegoen. Seminarioetan ere baziren kontrakoak.

Saturraranen urtebete eman nuen eta, gero, Donostiako seminariora joan nintzen. Seminarioan zortzi urte egon nintzen; bederatzi kurtso zortzi urtean egin nituen. Eta bi kurtsoan bakarrik ikasi genuen euskara; bosgarren mailan eta zortzigarrenean. Bosgarren mailakoa xelebrea izan zen,

«Esaten da
seminarioak eta
komentuak
euskararen

babeslekuak izan
zirela. Tira, agian
bai, baina ez
haietan ezer
berezirik egiten
zelako, handik
kanpokoa
basamortu hutsa
zelako baizik»

«Era gogor
samarrean ikasi
genuen euskara guk
orduan. Orain
esaten dute euskara
ikastea gogorra
dela, baina... Guk
euskaraz jakin
bagenekien, baina
alfabetatu beharra
genuen»

klasea gaztelaniaz izaten zelako eta irakaslea erabat euskararen kontrakoa zelako, nahiz eta euskaraz primeran jakin.

Zortzigarren mailan, aldiz, zortea izan genuen, Juan Mari Lekuonarekin ikasi genuelako. Ordurako sartua nengoen euskararen munduan eta harreman ona izan nuen Lekuonarekin.

Han beste irakasle bat zegoen, Anton Garro. Matematikako irakaslea zen, euskaldun berria eta ez zuen erraztasun handirik. Baina liburutegi oso oso interesgarria zeukan bere gelan; Kuliska sorta osorik, hasi berria zen Auspoa bildumako liburuak... Seminarioko liburutegi nagusian ez zeuden liburuak zituen berak. Bere kasa egindako bilduma zen eta utzi egiten zizkigun liburu horiek.

Horrelako militante banaka batzuk egokitu zitzaizkigun inguruan. Baina seminarioan bertan giroa ez zen bereziki euskaltzalea. Nik seminarioan ezagutu nituen gerora euskal literaturan oso sonatuak izan diren izenak.

Oñatiko euskalkiak zailtasunen bat ere bazekarren.

Gu ez ginen ez bizkaitar, ez gipuzkoar. Ez zegoen euskara baturik, jakina, eta euskalkiarekin nahiko lan genuen.

Gogoratzen naiz Intxaustik ‘Euskal aditza’ izeneko liburua atera zuela. Bi zati zituen, taula pila batekin, gipuzkera eta bizkaiera. Anton Garro irakasleak modu boluntarioan erakusten zizkigun eta nik uste guk biak ikasi genituela. Era gogor samarrean ikasi genuen guk euskara ordutan. Orain esaten dute euskara ikastea gogorra dela... Guk euskaraz jakin bagenekien, baina alfabetatu beharra genuen.

1965. urtean atera zinen seminariotik.

Bai. Garai hartan heziketa sakon samarra izateko dirua eduki beharra zegoen. Herri txikietako jende askok ez zuen modurik izaten ikasten jarraitzeko. Nik garai hartako selektibitatea zena egin nuen, PREU izeneko proba. Garai hartan oso jende gutxi zegoen euskaraz alfabetatuta. Seminarioan Rikardo Arregi ezagutu nuen eta banuen harremana berarekin. Hark eman zidan aukera, diru apur bat irabazteko, goizetik klase batzuk emateko Santo Tomas Lizeoan. Orain ospetsuak diren asko mutikotan eta neskatilatan ezagutu nituen nik bertan.

Gero, Rikardoren beraren birtartez enteratu nintzen bazela beka bat. Etxean ez nuen karga bat izan nahi. Garaian ohikoa izango zen lantegi edo bulego batean sartu eta lanean hastera. Baina ikasten segitzeko gogoaz azaldu nuen eta nola edo hala nahiko suertea izan nuen beka hori sortu zelako. Bilboko mediku batek eta bere emazteak eskainitako Deustuko Unibertsitateko beka bat zen eta baldintza jakinak bete behar ziren: letrak ikasi nahi zituen eta euskaraz alfabetatuta zegoen mutil batentzat zen. Eta ni parean egokitu. Beka horri esker ikasi nituen letrak Deustuko Unibertsitatean. Pentsa, EUTGn Patxi Altuna izan nuen irakasle. Eta, gero, Aleman Filologia ikasi nuen Deustun. Artean ez zegoen Historia ikasteko aukera, beranduxeago etorri zen. Historia egongo balitz, beharbada horixe ikasiko nuen, ordurako zaletasun handia neukan-eta.

Aleman Filologia, ordutan.

Aleman pixka bat banekien eta Humboldt-en kontuak ira-

kurrita nituen ordurako. Humboldt Alemaniako filologo garrantzitsua zen eta bi aldiz etorri zen Euskal Herrira 1800. urtearen inguruan, eta asko ikertu eta idatzi zuen euskarari buruz.

Jende asko Aleman Filologia ikastera joaten zen ikastetxe alemaniarretik edo familia alemaniarra zutelako. Haiek askoz oinarri hobea zuten. Niri gehixeago kostatu zitzaidan eta, gainera, beste hiruzpalau saltsatan sartuta nengoenez... Baina han ere, ikasteaz aparte, bizi egin behar zen etxetik kanpo eta Bilbon bertan euskarazko klaseak ematen nituen. Deustuko Unibertsitatean ere bazen hizkuntza eskola bat eta orduantxe sartu zuten euskara. Han ere aritu nintzen irakasle. Goizetik neure klaseak hartzen nituen eta iluntzetan nik ematen nituen euskarako klaseak, Patxi Altunaren metodoarekin.

Zer beste saltsatan ibiltzen zinen, bada?

Bilbon Kriselu antzerki taldean sartu nintzen, Arestirekin-eta. Era berean, Oñatin bazegoen gazte talde bat, Oñatz izenekoa, eta hor ere beste antzerki talde bat zegoen. Hor ere sartu ginen. Beharbada gauza gehiegitan sartzen ginen, baina orduko giroa hura zen, denetik egiteko garaia zen. Horrelakoxea izan zen 60ko hamarkada, erein aroa. Agian ez ziren gauza gehiegi lortu ordutan bertan, baina gerora etorritako gauza asko ordutan botatako hazitik sortuak ziren; kantagintzan, alfabetatze-euskalduntze mugimenduan, ikastolen bultzadan...

Hori izan zen egokitu zitzaizgun garaia. Oso gogoan dut Rikardo Arregi; langilea zen eta, gainera, jendea lanean jartze-

ko gaitasuna zuen. Oso eragile ona zen. Ez dakit astia nondik ateratzen zuen, baina denetarik egiten zuen eta, gainera, ingurukoak bultzatzen gintuen.

25-26 urte zenituela Alemaniara joan zinen.

Espezialitatea egin ahal izateko, aleman maila itxuroso bat behar zen. Gainera, ikasketen amaieran tesina bat egin beharra zegoen, alemanez, eta ahozko proba bat ere gainditu beharra zegoen. Hori dela-eta, 1968ko eta 1969ko udetan Alemaniara joan nintzen; lehenengo urtean beka batekin eta, bigarrean, bertako ospitale batera lanera eta mintza praktika egitera. Gero soldaduska egitea tokatu zitzaidan, marinara, urte eta erdi. Handik bueltatu nintzen 1972an, ikasgai batzuk zintzilik nituela

eta tesina egiteko. Hori egin ahal izateko, nire bikoteak eta biok elkarrekin Alemaniara joatea erabaki genuen. Horretarako lehendabizi ezkondu egin ginen –ezkondu gabe ezin zen halakorik egin garai hartan– eta Alemaniara joan ginen biok. Han zegoen Joxe Azurmendi eta haren babespean zeuden beste ikasle batzuk. Laguntasun handia eman zidan Azurmendik eta ondo moldatu ginen. Urte eta erdi inguru egon ginen bertan eta Euskal Herrira bueltatu ginen.

Eta irakasle lanetan hasi zinen.

Bai, hiru urte egin nituen Bergarako ikastolan eta gero UNE-Den, Bergaran bertan, beste hogeitasei bat urte. Batez ere euskarazko departamentuan aritu ginen, EGA eta bestelako pro-

bak bultzatzen eta zuzentzen. Euskaltzaindiarekin akordioa lortu genuen ikasketak eta azterketak bertan egin eta Euskaltzaindiaren titulua bertan banatu ahal izateko, haien kontrolpean noski.

Ordura arte ikastaro trinkoak eskaintzen ziren. Gure berritasuna izan zen urte osoko ikastaroak eskaintzen genituela, larunbatetan. Jende mordoa etortzen zen; Gasteiztik, Bilbotik, Gipuzkoako toki desberdinetatik, baita Nafarroatik ere. Bergara nahiko erdigune zen orduan. Jende mordoa ezagutu nuen. Pentsa, lehen kurtsoa 1977-78 inguruan izan zen eta, azkena, 1994. urtean. Milaka pertsona pasatu ziren handik. Bestelako euskara ikastaroak ere eskaintzen genituen, gainera, ez EGA ateratzeko bakarrik.

Euskararen inguruan eman duzu bizitza osoa. Nola ikusten duzu gaur?

Guri 60ko hamarkadan esan izan baligute 50 urtera euskara unibertsitatean sartuta egongo zela, eskola gehiengotik irakatsiko zela, euskaldunen kopurua hainbestekoa izango zela... ez genuen sine-tsiko. Gauza askotan asko aurrreratu da, jende askok lan handia egin duelako. Batasunaren kontua ezinbestekoa izan da eta irakaskuntzan, kazetaritzan... urrats oso garrantzitsuak eman dira. Garai bateko militantziak –eta horrek ez du esan nahi jende guztia militantea zenik– bere emaitzak ekarri dituela uste dut. Erakundeetan ere pixkanaka ari da euskara sartzeko eta hori pozgarria da. Baina, nolabaiteko lasaialdi bat dagoela irudi-

tzen zait, jendeak euskaraz jakin bai, baina erabili gutxi egiten duelako. Alderdi horretatik Oñati gune pribilegiatua dela uste dut, erabilera datuak altu samarrak direlako.

Urte askoan aritu zara egunkariak biltzen eta jasotzen. Eta oraindik ere segitzen duzu, papera krisian dagoen garaian...

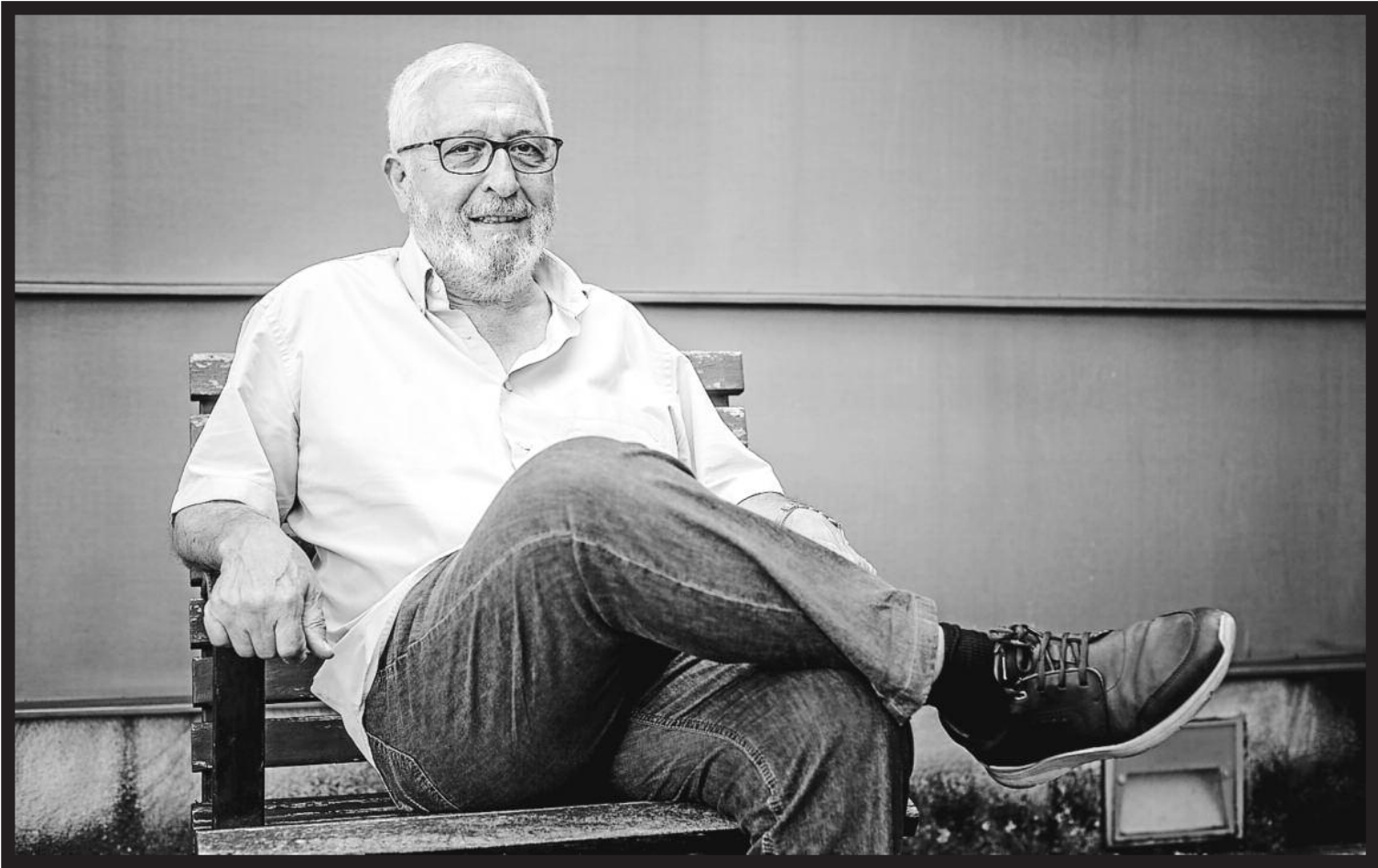
Jakiteak ez omen du tokirik okupatzen. Horixe okupatzen duela! Gure etxeak, ganbarak, inguruko garajeak eta baserriko mandioak ere bete izan ditut paperekin. Une batean erabaki egin behar izan dut: edo egunkariak, aldizkariak eta bestelakoak etxetik atera, edo neu atera etxetik.

Jasotzea gustatzen zait. Horrek denbora eskatzen du eta baita tokia ere. Eskerrak, hala ere, beti laguntzaileak izan ditudan inguruan.

Ez al zaituzte hemeroteka eta liburutegi digitalek tentatzen?

Ez dakit zergatik, baina ni gehiago izan naiz paperekoa. Egia da, hala ere, gaur egun garrantzitsua dela Internet erabiltzea, bestela desfasatuta geratzen zara.

Esaten da sarean dena dagoela. Bai, egia da, baina sarea liburutegi bat bezalakoa da, han ere dena dago, gauza onak eta txarrak. Eta beharrezkoa da galbahea pasatzea. Ni Wikipediarekin-eta beldurtu egin izan naiz. Astakeria handiak ikusita nago hor. Eta sarean dena onartzen da, hipotesi hutsa dena tesi bihurtzen da. Liburuetan eta entziklopedietan ere bazen akats hori. Era berean, egia da sareak aldaketak sartzeko aukera ematen duela eta hori abantaila handia dela. Baina adi ibili beharra dago.

OÑATI, HERRI BEREZIA ERTZ ASKOTATIK BEGIRATUTA

Oñatiarrak txantxikuak dira. Zergatik? Bertsio bat baino gehiago dago horren inguruan eta Jerardo Elortzak ondo ezagutzen ditu guztiak. Arinkeria iruditu dezakeenari tiraka hasi eta berehala agertzen dira Oñatiren historian pisua izan duten ezaugarriak. «Oñati ez zen Gipuzkoan sartu 1845. urtera arte. Betidanik izaera bereziko herria izan da; lehenengo jaurerria izan zen, XV. mende erdira arte edo, eta gero, konderria. Beti jauntxo baten mendean», hasi da kontatzen. Txantxikuen inguruko kondaira horietako batek dio oñatiarrek urtean behin Gebarako jauregira joan behar izaten zutela –Arabán, Gasteiztik gertu– eta han areto handi bat zegoela, zoruan lauza beltzak eta zuriak zituen. «Jauregian, adarra jotzearen edo, zera esan omen zieten: ‘baserritarrek abarka zikinekin egongo zarete eta ez zapaldu lauza zuriak, beltzak bakarrik zapaldu’. Eta lauza saltoka joan omen ziren». Hortik, salto egiteko era horretatik, txantxikuarena.

Geografia aldetik ere berezia da. «Gipuzkoako bailara gehienak hegoaldeko iparraldera nahiko bailara zuzenak eta estuak dira, ibaiek markatuak. Oñati, berriz, zabala da eta errekek zeharretara datoz. Askogatik Oñati da Gipuzkoako herririk handiena, ia 110 kilometro karraturekin. Baserri giroko hamasei auzo handi ditu. Alderdi horretatik, oso aberatsa da».

Populazio aldetik ere garrantzitsua izan da. «Erdi Aroan Donostia eta Tolosa izango ziren gune jendetsuenak, 4.000-5.000 biztanle ingururekin. Oñatik ere orduan izango zituen 4.000 biztanle inguru. Eta hori asko zen. XVI. mendetik aurrera, 5.000-6.000 izatera iritsi zen. Garai hartan Oñati, Bergara, Donostia eta Tolosa ziren populazio aldetik gunerik garrantzitsuenak. Kontuan izan behar da lehen esan duguna, XX. mendera arte Oñatik lauhun baserritik gora izan dituela. Hemen bertan kale baserriak esaten genituenak asko

ziren –bizpahiru abere eta baratze txiki batekin–, berrogeitik gora herrian bertan».

BESTE BEREZITASUNA: UNIBERTSITATEA

«Unibertsitatea tximiniarik gabeko lantegia zen Oñatin, diru iturri garrantzitsua zelako. 200-300 ikasle inguru izango zituen. Gaur egun ikasle gutxi direla dirudi, baina garai hartan ez ziren hain gutxi. Eta horrek neurri batean baldintzatu du Oñatiren izaera; kanpotik jendea etortzeak. Gehienak Euskal Herri ingurukoak izango ziren; hegoaldeko lau hiriburuak, Errioxakoak, Santanderrekoak... garai batean Ameriketako euskaldun batzuen semeak ere etortzen ziren». Horrek kale giroa desberdina izatea zekarren. Badira herritarren eta ikasleen arteko liskarrak izaten zirela kontatzen duten istorioak. «Ikasleak beti tunante samarrak izaten ziren, borrokak eta jokoa maite zituztenak. Horrelako kontuak agertzen dira XVII-XVIII. mendeetan. Herriko mitologian bada Txamao izeneko pertsonaia; misteriozkoa,

lekaixoka hasten dena (deiadarka edo irrintzika)... Herritarrek ikasleekin kokoteraino zeudela-eta, Txamaori eskatu zioten ikasle haiek errenditzeko laguntza. Txamaok ezustean eta bat-batean harrapatu eta idaurraz astindu zituen ikasleak. Ikasleak haserretu eta horietako batek erronka bota zion Txamaori, ezpataz borrokatzeko hil arte. Txamaok irabazi zuen eta ikaslea lurrean botata zuela esan omen zion; ‘ni hor banengo dagoeneko hilda egongo nintzatekeen, baina ni ez naiz hona etorri inor hiltzera’. Eta joaten utzi zion».

INDUSTRIA ERE IZAN DA

«Oñatin bertan hiru ola handi egon ziren. Pentsa, XV. menderako Zubillagan dagoeneko bazegoen ola bat. Harrezkero, han etengabe egon da industriagune bat».

Elortzak nabarmendu duenez, Oñatiren espezialitate nagusia iltzegileak izan dira. «Iltzeak eskuz egiten ziren eta baita zartaginak ere. Hemen, kalean bertan, sutegi mordoa zegoen. Maioristek

materiala ekarri eta enkarguak egiten zizkieten. Eta iltzegileek beren sutegi txikietan osatzen zituzten enkarguak».

XIX. mendean, lehen ola egondako tokian pospolo fabrika bat jarri zuten: Garay. 1864. urtearen bueltan hasi zen martxan eta 1901-1902 ingurura arte segitu zuen –tartean etenaldiak izan ziren arren–. «Pospolo fabrika Oñatitik Irunera eramane zuten eta herria oso egoera larrian geratu zen. 300 langile inguru zituen pospolo fabrikak, %80tik gora emakumeak eta umeak. Pospoloekin lan egiteko esku trebeagoak zituztelako eta gutxiago ordaintzen zirelako, segur aski».

Aldi berean, Oñatin bertan puntapaixa fabrika bat jarri zuten. «Puntapaixa iltzea zen, baina eskuz egin beharrean, makina batek egiten zuen. Alanbre bat sartu makinan eta bi kolpetan burua eta punta zorrotza ateratzen zituen. Iltzegile batek baino azkarrago lan egiten zuen makinak. Ondorioz, herriko 200 iltzegile langabezian geratu ziren».

Parean gertatu ziren pospolo fabrikaren itxiera, iltzegileen beharakada eta unibertsitatearen itxiera. «Urte gogorak izan ziren Oñatin. Iltzegile askok bere burua berrasmatu behar izan zuen eta saskigile bihurtu. Saski asko saltzen zen orduan; meatzetarako, ostalaritzarako, bidegintzarako... iltzeak egiten zituztenak saskiak egiten hasi ziren».

Herrian garrantzitsua den beste jardura bat ere aipatu beharra dago: Aterkigintza. Garayn 1920. urtetik aurrera aterkientzako hagaxkak egiten hasi ziren. «Lantegian ez zituzten aterkiak egiten, hagaxkak bakarrik. Baina, fabrikako lana utzi gabe, langileak etxepetan-eta tailerrak antolatzen hasi ziren eta aterkiak osorik egiten. Garai batean 8-10 tailer inguru egongo ziren. Orain bakarra geratzen da, Ezpeleta». Aterkigintzan ere emakumeak aritu dira nagusiki. «Hori da Oñatiko industriagintzaren beste ezaugarri bat: Emakumeek pisu handia izan dute».

BEHATXULOTIK

Juantxo EGAÑA

Jean VELEZ. VELEZ FAMILIAREN FUNTSA

1952KO EGUNSENTI BATEAN, KONTRABANDOAN

Bigarren Mundu Gerra amaituta, Madrilgo eta Pariseko gobernuek muga ixtea erabaki zuten. Ofizialki hori horrela izanda ere, mugalarien jardunak eta ondasunen eta produktuen kontrabandoak bizirik iraun zuen mugaren alde batetik bestera. Herritarren artean «gaueko lana» esaten zitzaion. Mugimendu horren inguruan gureganaino iritsi diren irudiak birsorkuntzak izan dira. Apenas dagoen jardun horren inguruko argazkirik. Goian ageri den Jean Velezen argazkia izango da, segur aski, dagoen bakarretakoa eta gutxi batzuetan argitaratua izan dena. Argazkia egunsentian egina dago, 1952. urtean, Larhun mendiaren hegalean. Kontrabandistek mandoaren gainean daramate Saran kargatutako merkantzia.